

СКЛАДОВІ ГОТОВНОСТІ ОФІЦЕРІВ ОРГАНІВ ПО РОБОТІ З ОСОБОВИМ СКЛАДОМ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Проаналізовано підходи до визначення сутності поняття та основних компонентів професійної готовності офіцерів органів по роботі з особовим складом Збройних Сил України до фахової діяльності.

Ключові слова: поняття готовності; професійна готовність; компоненти професійної готовності; органи по роботі з особовим складом; Збройні Сили України

Постановка проблеми у загальному вигляді. У сучасних умовах розвитку освіти України; у тому числі й військової; усвідомленою стала потреба у новій стратегії підготовки майбутніх військових фахівців; яка вилилась у вимоги щодо зміни традиційної системи. Система підготовки військових фахівців повинна змінити цілі освіти в цілому та спеціальності - окремо; її зміст та технології; щоб бути ефективною в теперішній ситуації. Необхідною умовою підвищення ефективності підготовки майбутніх офіцерів органів по роботі з особовим складом Збройних Сил України (ОРОС ЗСУ) є формування готовності курсантів (студентів; слухачів) вищих військових навчальних закладів (ВНЗ) до військово-професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Фундаментальні питання професійно-педагогічної підготовки цивільних кадрів та формування їх готовності до професійної діяльності розглядають О. Абдулліна; А. Алексюк; Я. Болубаш; В. Бондар; Б. Гершунський; С. Гончаренко; К. Дурай-Новакова; В. Євдокимов; М. Євтух; І. Зязюн; З. Левчук; О. Міщенко; В. Сластьонін; В. Щербина та ін.

У наших попередніх публікаціях щодо виокремлення педагогічних умов; критеріїв та показників формування готовності офіцерів ОРОС ЗСУ оперативно-тактичного рівня [11; 12] ми прийшли до висновків; що вони обумовлюють у своїй єдності якісні зміни особистісних властивостей майбутніх військових фахівців; покликані сформуванню їх професійну готовність та психологічно грамотно ввести у зміст військово-професійної діяльності.

Наступним завданням постала необхідність визначення "готовності" та "професійної готовності" як результату цілісної підготовки майбутніх офіцерів ОРОС ЗСУ.

За останні роки проблеми професійно-педагогічної підготовки офіцерів Збройних Сил України (у тому числі - офіцерів ОРОС ЗСУ) та формування їх готовності до професійної діяльності стали предметом низки наукових праць та дисертаційних досліджень (А. В. Барабанщиков; Н. І. Дерюгин; П. М. Дзюба; О. Ф. Євсюков; П. А. Корчемний; Л. Г. Лаптев; В. Г. Михайловський; В. В. Неїжмак; О. М. Протасов; В. В. Ягупов [1; 2; 4; 5; 7-9; 15]).

Мета роботи – здійснити змістовий аналіз понять "готовність"; "професійна готовність" у системі професійної підготовки офіцерів ОРОС ЗСУ та визначити її складові.

Виклад основного матеріалу. Результатом професійної підготовки є готовність. Готовність людини до діяльності стала об'єктом дослідження наприкінці ХІХ століття. Досліджуючи цю проблему; С. Г. Геллерштейн висунув ідею створення професіографії як науки про вивчення професій. У своїх працях він розглядав проблему виникнення умінь у процесі діяльності.

Психологи і педагоги стверджують; що в основі будь-якої діяльності лежить готовність людини до її здійснення. Так; А. Прангашвілі відзначає; що "істотною загальнопсихологічною особливістю діяльності є її виникнення на підставі готовності до певної форми реагування – установки; ні одна діяльність не розпочинається з "пустого місця".

Аналіз літератури з проблеми готовності до діяльності; засвідчив; що перші фундаментальні дослідження цього питання здійснили Д. Узнадзе і колектив грузинських учених-психологів. Вони дали визначення поняття "готовність суб'єкта до дії" і визначення умов її виникнення. У результаті досліджень вчені зробили висновок; що "у випадку наявності будь-якої потреби і ситуації її задоволення у суб'єкта виникає специфічний стан; який можна характеризувати як готовність; як установку його до здійснення певної діяльності; спрямованої на задоволення його актуальної потреби" [14].

Згодом поняття готовності стало з'являтися в науковій літературі на початку ХХ століття у зв'язку з потребою моделювання активності особистості в різних сферах життєдіяльності. У цей час науковці; насамперед; вчені-психологи (В. Томас; Ф. Знанецький; Г. Олпорт; Д. Кац; Г. Сміт) розглядали готовність як феномен соціально-ціннісної резистентності людини до зовнішніх і внутрішніх впливів оточуючого середовища в межах регуляції й саморегуляції поведінки людини. Згодом поняття готовності стало вводитися в теорію діяльності й розглядатися у зв'язку з емоційно-вольовим; інтелектуальним; морально-психологічним потенціалом особистості в майбутній професійній діяльності. М. І. Дьяченко; Л. А. Кандилович; А. Ф. Ліненко готовність стали визначати як показник саморегуляції й адаптації на різних етапах і рівнях протікання психічних процесів; які окреслюють поведінку особистості у площині фізіології; психіки; соціальної поведінки [6].

У другій половині ХХ століття проблема готовності стала предметом розгляду у вітчизняній педагогічній науці і була представлена; насамперед; працями К. М. Дурай-Новакової; Г. С. Костюка; Н. В. Кузьміної; О. Г. Мороза; О. М. Отич; В. О. Сластьоніна; А. М. Щербакова.

У теперішній час існують різні підходи до визначення поняття "готовність". Зокрема О. Отич зазначає; що готовність є результатом і показником якості підготовки і реалізується та перевіряється у діяльності [3]. Найчастіше термін "готовність" тлумачать як певну здатність до здійснення діяльності. Зокрема; у словнику із психології готовність визначається як "стан підготовленості; у якому організм налаштований на дію чи реакцію" [10].

Ю. В. Пелех у докторській дисертації готовність розглядає як інтегровану якість особистості; спрямовану на адекватну реакцію щодо можливості ситуативного вирішення універсальних (різнопланових) освітніх завдань із допомогою активізації і застосування набутої у навчально-виховному процесі системи компетенцій; що означені за таких умов диференційно-варіативними видозмінами.

К. Дурай-Новакова; М. Дьяченко; Л. Кандибович; В. Сластьонін готовність розглядають як первинну й фундаментальну умову успішного виконання будь-якої діяльності; як ступінь мобілізації внутрішніх ресурсів людини з метою найбільш ефективного розв'язання певних завдань. У сучасній психолого-педагогічній літературі поняття "готовність" до виконання діяльності вживається в різних значеннях. Готовність визначається як наявність здібностей (С. Л. Рубінштейн; Б. Г. Ананьєв); якість особистості (К. К. Платонов); знання про професію та практичні вміння і навички (Л. В. Романенко; В. В. Серіков). В. А. Крутецький розглядає "готовність" як синтез якостей особистості; які визначають її придатність до діяльності. Отже; за великої кількості характеристик поняття "готовність" його розуміння залежить від основних теоретичних підходів; які взаємодоповнюють один одного. Е. Ф. Зеєр поняття "готовність" розглядає як складне особистісне утворення; що характеризується двома рівнями. На першому – прагнення оволодіти якоюсь професійною спеціальністю; на другому – здатність; підготовленість до професійної діяльності [3; 6; 13].

А. В. Барабанщиков [1] готовність офіцера до військово-педагогічної діяльності визначав через "професійний потенціал" і "педагогічний військово-професійний потенціал". Він пояснював: "Професійний потенціал (від лат. *potencia* – узагальнена здатність; можливість; сила) – головна характеристика військового; як педагога и вихователя у одному обличчі. Це сукупність об'єднаних у систему природних і придбаних якостей; які визначають здатність офіцера виконувати свої обов'язки на заданому рівні...".

У дисертаційній роботі А. Н. Протасова [9] готовність майбутніх офіцерів до професійної діяльності розглядається як інтегроване особистісне утворення; що характеризується обраною прогнозованою активністю курсанта (студента; слухача) ВВНЗ під час підготовки і введення в діяльність. Готовність майбутніх офіцерів до фахової діяльності дає можливість упевнено почуватись на посаді командира; швидше адаптуватися до умов військової служби; успішно вирішувати складні навчальні; навчально-бойові та бойові задачі; вивчати особистісні якості та властивості підлеглих; визначати оптимальні засоби військово-педагогічного та психологічного впливу; глибоко аналізувати результати своєї діяльності; справлятися з емоційними; психологічними та фізичними навантаженнями; оптимально будувати стосунки безпосередньо у військовому колективі.

Формування готовності до діяльності починається з мотиваційної сфери – постановки мети на основі потреб та цілей або усвідомлення людиною окресленого перед нею завдання. Наступним є розробка плану; моделей; схем подальшої дії. Потім людина приступає до втілення готовності; застосовує певні засоби та прийоми діяльності; порівнює хід роботи; що виконується та проміжні отримані результати з окресленою метою; вносить корективи.

Результати аналізу літератури дозволяють стверджувати; що вчені по-різному визначають і структуру професійної готовності фахівця: одні з них компонентами готовності називають ставлення особистості до діяльності (Н. Горбач; Н. Кичук; А. Линенко); інші виокремлюють такі складові; як мотиваційний; змістовий; процесуальний; організаторський (Н. В. Кузьміна; Л. Ф. Спирін; В. О. Сластьонін; О. І. Щербаков та ін.); мотиваційний; когнітивний; емоційно-вольовий компоненти (В. О. Моляко; Є. І. Машбиць; О. К. Тихомиров) [3].

Військовий педагог В. В. Ягупов [15] встановив доцільність виокремлення трьох компонентів фахової готовності; зокрема: фахове становлення (здатність

самостійно виконувати професійні військові обов'язки; та вимагати цього у підлеглих); забезпечення стабільності у військовій праці (гарантоване; своєчасне і якісне виконання завдань військової служби; як особисто; так і у складі підрозділу); сходження до військової та бойової майстерності (творча; ефективна військова праця; що передбачає реалізацію індивідуальних діяльнiсних стратегій).

Інший військовий педагог П. А. Корчемний [2] конкретизував компоненти професійної готовності офіцерів за такими ознаками: емоційно-зацікавлені позитивні ставлення до суб'єкта (підлеглого - офіцера; контрактника; сержанта; солдата); об'єкта (військово-педагогічного процесу) та способу діяльності (військового навчання та виховання); знання про структуру особистості; її вікові зміни; цілі та способи психолого-педагогічного впливу в процесі її формування та розвитку; військово-педагогічні вміння щодо організації та здійснення навчального і виховного впливу на підлеглого; який формується; прагнення спілкуватися з військовослужбовцями; передавати їм свої знання відповідно до змісту і способів досягнення цілей військового навчання та виховання.

Прийнято вважати, що компонентами професійної готовності офіцера до виконання є ставлення до діяльності або настанову (для ситуаційної готовності); мотиви; знання про предмет і способи діяльності; навички та вміння їхнього практичного використання. Тому найчастіше виділяють такі компоненти готовності; як мотиваційний; змістовий і операційний.

О. М. Протасов наголошує; що основними психологічними компонентами готовності до військової діяльності як стійкої характеристики особи є знання; вміння; навички та мотиви діяльності [9].

Аналіз досліджень проблеми готовності до майбутньої професійної діяльності дозволяє говорити про те; що готовність до того чи іншого виду діяльності є особистісною якістю; інтегральним вираженням всіх підструктур особистості. Готовність має структурну будову і носить багаторівневий характер. Готовність включає в себе в стійкій єдності такі компоненти: *мотиваційний* (позитивне ставлення до професії; інтерес до неї та інші достатньо стійкі професійні мотиви); *орієнтаційний* (знання і уявлення про особливості та умови професійної діяльності; її вимоги до особистості); *операційний* (володіння способами і прийомами професійної діяльності; необхідними знаннями; навичками; вміннями; процесами аналізу; синтезу; порівняння; узагальнення та ін.); *вольовий* (самоконтроль; вміння керувати діями; з яких складається виконання трудових обов'язків); *оцінювальний* (самооцінка своєї професійної підготовленості і відповідність процесу вирішення професійних задач оптимальним зразкам). Достатня виразність цих компонентів і їх цілісної єдності – показник високого рівня професійної готовності спеціаліста; його активності; самостійності; творчості.

Подані визначення готовності свідчать про широку розгалуженість цього поняття. Передусім готовність визначається науковцями як цілісне стійке особистісне утворення (І. Вужина; А. Ліненко; Г. Троцко); інтегральне багаторівневе динамічне особистісне утворення (С. Литвиненко); інтегративна якість особистості (І. Гавриш); цілісна система стійких інтегративних особистісних утворень (Т. Жаровцева) тощо [3; 13].

Одна група науковців (Л. Кондрашова; Г. Троцко) у визначенні сутності готовності підкреслюють; що вона включає не лише професійні знання; уміння; навички; а й певні особистісні риси; що забезпечують успішне виконання

професійних функцій. Інші автори підкреслюють потенційні можливості готовності в забезпеченні мобілізаційності на включення у професійну діяльність (А. Ліненко); внутрішніх умов для успішного професійного саморозвитку (О. Пехота); високого рівня професійного саморозвитку (Г. Троцко). Крім того; в авторських визначеннях готовність виступає як результатом професійно-педагогічної підготовки (С. Литвиненко); так і умовою та регулятором успішної професійної діяльності (І. Гавриш).

Однак; не дивлячись на розбіжності у трактуванні цього поняття; основними характеристиками професійної готовності до діяльності Т. А. Садова визначила такі: цілісність; стійкість; інтегративність; динамічність; полікомпонентність цього утворення. Вчена зазначає; що на сьогодні у визначенні структурних компонентів готовності теж не існує єдиної думки [13].

На думку А. Ліненко; готовність; з одного боку; є особистісною (емоційно-інтелектуальна; вольова; мотиваційна); з іншого – операціонально-технічною; що включає інструментарій фахівця. В. Сластьонін у професійній готовності вихователя до роботи теж виокремлює два взаємопов'язані компоненти: мотиваційно-ціннісний (особистісний) і виконавський (процесуальний). Залежно від досліджуваного напрямку професійно-педагогічної діяльності науковцями визначаються різні сукупності компонентів готовності.

Узагальнення досліджуваних матеріалів дає можливість визначити основні компоненти готовності до професійної діяльності. Передусім це мотиваційно-цільовий компонент; який виокремлюється практично всіма авторами і передбачає професійні настанови; позитивне ставлення до професії; інтерес до неї; стійкі наміри присвятити себе військовій справі тощо. Наступний компонент – змістово-операційний; до якого належать система професійних знань; умінь і навичок; військово-педагогічне мислення; професійне спрямування уваги; сприймання; пам'яті; дії й операції; необхідні для успішного здійснення навчальної та виховної діяльності. Проте зауважимо; що в авторському трактуванні ці компоненти або відокремлюються (І. Вужина; О. Пехота); або мають інше найменування: змістовий і діяльнісний (С. Литвиненко); змістовий і процесуально-діяльнісний (І. Гавриш) тощо.

Зазначимо; що окремі науковці (Л. Кондрашова; Г. Троцко) виокремлюють як складовий орієнтаційний компонент; зміст якого складають ціннісно-професійні орієнтації; основою яких є принципи; погляди; переконання; готовність діяти відповідно до них. Обов'язковим компонентом готовності до військово-професійної діяльності науковці визначають оцінний або оцінно-регулятивний (І. Вужина); оцінно-результативний (І. Гавриш) компонент; який включає самооцінку своєї професійної підготовленості і відповідності процесу розв'язання професійних завдань оптимальним зразкам. Залежно від специфіки предмета дослідження автори до структури готовності включають також деякі інші компоненти: емоційно-вольовий; психофізіологічний (Л. Кондрашова Г. Троцко); інтеграційний (О. Пехота); креативний (С. Литвиненко) тощо. Зауважимо; що такі розбіжності у визначенні сутності готовності до військово-професійної діяльності та її компонентного складу зумовлені передусім предметом дослідження науковця; різним контекстом розгляду проблеми; методологічними засадами й авторською концепцією дослідження. Однак зазначимо; що різні трактування цього поняття не виключають; а розширюють і поглиблюють уявлення про досліджуваний феномен [3].

Висновки. Проведене дослідження дозволяє зазначити; що підходи до поняття "готовність" різноманітні і кожна наука надає цьому поняттю деякі індивідуальні характеристики; хоча з упевненістю можна сказати; що і педагоги; і психологи; і соціологи; у тому числі й військові; дають споріднені дефініції. Ядро цього поняття включає в себе як психологічну готовність; яка являє собою базу та стійку платформу діяльності; так і практичну (професійну) готовність для застосування усіх знань; умінь та навичок.

Таким чином; на основі змістового аналізу понять "готовність"; "професійна готовність" обґрунтовано їх комплексний; багатоаспектний і системний характер; визначено складові професійної готовності майбутніх фахівців по роботі з особовим складом у Збройних Силах України; що має ознаки системного утворення та тісно пов'язується з їх навчально-виховною діяльністю.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Барабанщиков; А. В.** Военно-педагогическая диагностика / А. В. Барабанщиков; Н. И. Дерюгин. – М. : ВПА; 1995. – 108 с.
2. Военная педагогика и психология: учебное пособие / Под ред. П. А. Корчемного; Л. Г. Лаптева; В. Г. Михайловского. М.: «Совершенство»; 1998. – 384 с.
3. **Гончаренко; С. У.** Український педагогічний енциклопедичний словник. Видання друге доповнене і виправлене / С.У. Гончаренко. – Рівне: Волинські береги; 2011. – 552 с.
4. **Дзюба; П. М.** Компетентнісний підхід до підготовки курсанта вищого навчального закладу в контексті розвитку його особистості / П.М. Дзюба // Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів і військових формувань України: II Всеукраїнська науково-практична конференція [Серія: Психолого-педагогічні науки] / Державна прикордонна служба України; Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. – Хмельницький : Видавництво НАДПСУ; 2009. – С. 79 – 80.
5. **Діденко; О. В.** Формування професійної творчості в майбутніх офіцерів Державної прикордонної служби України: монографія / О.В. Діденко – Хмельницький: Вид-во Нац. академії Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького; 2009. – 407 с.
6. **Дьяченко; М. И.** Психологические проблемы готовности к деятельности / М.И. Дьяченко; Л.А. Кандыбович. – Мн.: Изд-во БГУ; 1976. – 176 с.
7. **Євсюков; О. Ф.** Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх офіцерів у навчальному процесі вищого військового навчального закладу: дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Олександр Феліксівич Євсюков. – Харківський національний педагогічний ун-т ім. Г.С.Сковороди. – Х.; 2006. – 172 с.
8. **Неижмак; В. В.** Формирование профессиональной компетентности выпускника высшего военного учебного заведения (на примере общепрофессиональных дисциплин): дис. ... канд. пед. наук: 13. 00. 08 / Владимир Вячеславович Неижмак. – Ульяновск: Изд-во УлГПУ; 2004. – 205 с.
9. **Протасов; А. Н.** Управление формированием профессиональной компетентности будущих офицеров: дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Алексей Николаевич Протасов. – Саратов; 2007. – 156 с.
10. **Ребер; А.** Большой толковый психологический словарь. Том 1 (А-О): пер.с англ. / А. Ребер. – М.: Вече; АСТ; 2000. – 364 с.
11. **Романюк; І. М.** Основоположні критерії професійної компетентності офіцерів органів по роботі з особовим складом Збройних Сил України / І. М. Романюк // Вісник Національного університету оборони України. Збірник наукових праць. – К.: НУОУ; 2014. – Вип. 5 (42). - С.151 – 156.
12. **Романюк; І. М.** Показники та рівні сформованості фахової компетентності офіцерів органів по роботі з особовим складом Збройних Сил України / І. М. Романюк // Вісник Національного університету оборони України. Збірник наукових праць. - К.: НУОУ; 2014. – Вип. 6 (43). - С. 167-172.
13. **Садова; Т. А.** Професійна компетентність та готовність до педагогічної діяльності: сутність і взаємозв'язок / Т.А. Садова. – Режим доступу: <http://vuzlib.com/content/view/331/84/>

14. Узнадзе; Д. Н. Экспериментальные основы психологии установки / Д.Н. Узнадзе. – Тбилиси; 1961. – 351 с.

15. Ягупов; В. В. Теорія і методика військового навчання: монографія / В.В. Ягупов. – К.: Тандем; 2000. – 380 с.

И. М. Романюк; кандидат педагогических наук;
доцент; главный специалист
Департамента международного оборонного
сотрудничества Министерства обороны
Украины

СОСТАВЛЯЮЩИЕ ГОТОВНОСТИ ОФИЦЕРОВ ОРГАНОВ ПО РАБОТЕ С ЛИЧНОГО СОСТАВА ВООРУЖЕННЫХ СИЛ УКРАИНЫ К ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Проанализированы подходы к определению сути понятия и основных компонентов профессиональной готовности офицеров органов по работе с личным составом Вооруженных Сил Украины к специальной деятельности.

Ключевые слова: понятие готовности; профессиональная готовность; компоненты профессиональной готовности; органы по работе с личным составом; Вооруженные Силы Украины.

I. Romanyuk; Ph.D.; Associate professor; Chief specialist of the Department for international defense cooperation Defense Ministry of Ukraine (Kyiv)

COMPONENTS OF READINESS FOR OFFICERS OF THE WORKING WITH MEMBERS OF THE ARMED FORCES OF UKRAINE TO PROFESSIONAL ACTIVITY

Approaches to defining the essence of the concept and the basic components of professional readiness of the officers to work with the staff of the Armed Forces of Ukraine for the special activities. Purpose - to make a semantic analysis of the concept of "readiness"; "professional readiness" in the system of training officers to work with the personnel of the Armed Forces of Ukraine and determine its components. The result is a training readiness. Psychologists and educators argued that the basis of any human activity is readiness to implement it. Formation of preparedness begins with motivational sphere - setting goals based on the needs and goals of awareness of human or outlined its task. Another is to develop a plan; model; plan further action. Then people begin to implement preparedness uses certain tools and techniques of; compares the progress of work performed and interim results of the outlined goal; making adjustments.

This study allows to note that the approaches to the concept of "readiness" are varied and each science gives this concept; some individual characteristics; although it is safe to say that teachers and psychologists; and sociologists; including the military; provide related definitions. The core of this concept includes both the psychological readiness; which is a base and a stable working platform and practical (professional) willingness to use all the knowledge and skills.

Based on semantic analysis of the concept of "readiness"; "professional readiness" of reasonably complex; multidimensional and systemic nature; The composition of future professional experts to work with the personnel of the Armed Forces of Ukraine that systemic signs and movements are closely linked to their educational activities.

Keywords: the concept of readiness; professional readiness; professional readiness components; bodies dealing with personnel; the Armed Forces of Ukraine.